

tanta Ecclesiae in unam fidem erraverint? nullus inter multos eventus est unus exitus; variasse debuerat error doctrinae Ecclesiarum. Ceterum quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum. Audeat ergo dicere aliquis, illos errasse, qui tradiderunt? Est profecto fere evidens conjectura, quam satis evincit tam veterum quam recentium hæreticorum experimentum; statim enim ab Ecclesia segregantur, in varias et differentes sectas dividuntur: Ecclesia autem Romana semper unitatem doctrinae retinuit, consentientibus cum illa aliis Ecclesiis Catholicam fidem profitentibus; ergo evidens indicium est, illam Ecclesiam nunquam a prima et originaria fide descivisse. Et ideo quoties aliqua Ecclesia, vel hominum factio ad aliam fidem declinavit, statim notata est, ut ab Ecclesia tam Catholica quam Romana separata: in Ecclesia autem Romana, seu in sede Petri nunquam similis defectio aut separatio ab antiqua fide, vel ab aliis membris Ecclesiae Catholicae notata est; ergo adversariorum evasio et impositio frivola est et incredibilis.

14. *Objiciunt hæretici aliquos Pontifices in heresim incidisse.*—Maxime vero objicere solent hæretici lapsus quosdam et errata aliquorum Pontificum Romanorum, vel in personis eorum, vel in doctrina. Et imprimis contendunt aliquos vere hæreticos fuisse, et fidem perdidisse. Unde inferre possunt, verba Christi, *non deficiet fides tua*, non in omnibus Romanis Pontificibus vera inveniri ac subinde non fuisse de illis prolata, atque adeo neque privilegium aut promissionem nunquam errandi sortitos fuisse. Deinde objiciunt aliquos Pontifices, qui, licet de hæresi non accusentur, falsam doctrinam per humanam ignorantiam Ecclesiae tradiderunt. His vero objectionibus in particulari et sigillatim propositis, copiose et erudite satisfacit Illust. Bellarminus, lib. 4 de Summ. Pontifice, et Card. Osius, contra Brentium, et alii nostri temporis scriptores.

15. *Nullus Pontifex, ut caput Ecclesiae, fidem potest amittere.*—*Instantia.*—*Solutio.*—Ideoque breviter circa priorem partem recepta distinctio præ oculis habenda est, de Pontifice, vel credente, ut est privata persona, vel docente, ut Pontifex est. Ad illum enim posteriori modo spectatum, dicimus pertinere Christi promissionem: nam hoc modo est petra, a cujus firmitate pendet in suo genere firmitas Ecclesiae. Hoc autem modo nullum

vestigium hæresis ostendunt hæretici in tota Summorum Pontificum successione. Considerando autem personam Pontificis priori modo, etiam inter Catholicos controversia est, an Pontifex possit esse hæreticus, et adhuc sub iudice lis est, an aliquis non præsumptione tantum, sed vere talis fuerit. Hæc autem quæstio non pertinet ad fidei fundamenta, et ideo illam nunc omitimus. Et gratia vitandi controversiam, facile damus non esse necessarium promissionem Christi ad personam Pontificis, ut est unus ex privatis credentibus, extendere. Quod si quis instet, eadem ratione personam Petri ut privatam potuisse a fide deficere, non obstante Christi promissione, respondemus, primo, non esse eandem rationem de Petro, quia illi immediate facta est promissio, et ideo non tantum facta est muneris, sed etiam personæ, ad alios autem solum per successionem descendit, et ideo solum eis ut successoribus Petri cõmmunicatur. Deinde addimus, Petrum non solum hanc habuisse promissionem, sed etiam alias communes Apostolis, ratione quarum omnes habuerunt personalem (ut ita dicam) confirmationem, tam in gratia, quam in fide et doctrina.

16. *Nullus etiam in rebus pertinentibus ad universalem Ecclesiam potest errare.*—Ad alteram vero partem, de erroribus qui Pontificibus tribuuntur, breviter dicimus, aliud esse loqui de decretis Pontificum, quatenus per ea aliquid definiunt vel approbant tanquam credendum vel observandum ab universa Ecclesia; aliud de privatis sentiis, opinionibus, aut rationibus Pontificum. In præsentem enim de prioribus decretis tractamus, et in eis nullum falsum dogma invenitur, quod per modum definitionis ab eis traditum sit, et Ecclesiae ad credendum propositum, ut facile intelliget quicumque legerit ea, quæ auctores allegati, et Cajetanus, lib. 6 de Locis, cap. 4 et 8, latius prosequuntur. In privatis autem sentiis, vel opinionibus, vel etiam in rationibus quibus interdum utuntur, sicut non oportet esse fidei certitudinem, ita neque infallibilem veritatem, quia neque hoc est necessarium ad firmitatem vel puritatem fidei universalis Ecclesiae, neque etiam est eorumdem Pontificum menti et intentioni consentaneum. Nam, eo ipso quod sub opinione vel humana existimatione loquuntur, profitentur se per humanam rationem et sapientiam loqui, non per infallibilem assistentiam Spiritus Sancti. Si quis tamen prudenti et pio ani-

mo consideret etiam illa, quæ hoc posteriori modo a Pontificibus traduntur, forte nihil inveniet, quod non sit sapienter traditum, et satis probabili fundamento stabilitum.

CAPUT VII.

EXCLUDITUR TERTIA EVASIO HÆRETICORUM, QUAM PER DISTINCTIONEM ECCLESIAE VISIBILIS ET INVISIBILIS CONFINGUNT.

1. *Proponitur tertia evasio hæreticorum de Ecclesia invisibili.*—In libro serenissimi Angliæ regis nihil de hac evasione, vel de invisibili Ecclesia expresse dictum invenimus; omittere tamen non potuimus, quin illi occurreremus, tum ut plerisque hujus sæculi hæreticis respondeamus; omnibus enim satisfacere, et veritatem persuadere cupimus; tum etiam ut discursum a nobis inchoatum plenius perficiamus, et omnia vana subterfugia præcludantur. Multi ergo ex hæreticis, quamvis propter aperta testimonia Scripturarum negare non audeant, Ecclesiam Christi seu Catholicam perpetuo durare, et in fide vera permanere, ut aliquo modo vim rationis, et lucem veritatis effugiant, duplicem Ecclesiam distinguunt, unam veram et solidam, alteram tantum apparentem; et priorem dicunt esse invisibilem oculis corporeis, posteriorem autem visibilem esse. Qua supposita distinctione, respondent Ecclesiam invisibilem, esse veram Christi Ecclesiam et Catholicam, cui promissum est ut nunquam deficiat, nec portæ inferi contra eam prævaleant. Alteram vero Ecclesiam apparentem et visibilem, licet in hac externa specie perseveret, dicunt in veritate fidei, ac subinde in subsistentia veræ Ecclesiae posse deficere, et jam defecisse in Ecclesia Romana, cujus formam et speciem ita depingunt ipsi.

2. *Primum fundamentum erroris prædicti.*—Fundamentum autem hujus sententiæ, quatenus supponit Ecclesiam veram esse invisibilem (hic enim tantum est scopus præsentis disputationis), est, formam constituentem veram Ecclesiam esse in se invisibilem, et per nullum signum visibile ita manifestari, ut in eo possit videri. Ergo talis forma simpliciter est invisibilis. Quidquid enim visibile est, vel in se videri potest, vel saltem in alio tanquam in signo. Si ergo forma constituens Ecclesiam neutro horum modorum videri potest, profecto omnino invisibilis est. Ergo et vera Ecclesia, ut talis est, invisibilis est, quia,

licet personæ, ex quibus constituitur, videantur quasi materialiter quoad corpora, vel actiones humanas externas, quatenus tamen constituentes Ecclesiam videri non possunt. Sicut si anima hominis, quæ in se est invisibilis, per opera externa videri non posset, profecto homo invisibilis esset; et si corpus humanum nullum exerceret motum vitæ, qui sentiri possit, profecto ut vivens esset invisibile, etiamsi corpus ipsum materialiter videretur.

3. Superest vero probandum, formam Ecclesiae esse invisibilem utroque modo supra posito. Et imprimis in omni sententia, etiam nostra, videtur necessario dicendum, illam formam esse in se invisibilem, sive sit prædestinatio (ut quidam hæretici dixerunt), quæ satis invisibilis est, sive (ut dixerunt alii) sit charitas, sive sit fides, ut Catholici etiam docent, quia non solum charitas, sed etiam fides est spiritualis forma quoad ipsam internam qualitatem, et ita est in se invisibilis. Quod si etiam adjungatur sacramentum fidei, quod est baptismus, etiam hoc non est visibile, ut sacramentum est, quia non videtur intentio necessaria ut sit sacramentum, et consequenter non videtur spiritualis character, qui necessarius etiam est juxta Catholicorum sententiam, ut membrum Ecclesiae constituat. Quod item hæc forma Ecclesiae in signis, seu per signa visibilia videri non possit, probatur, quia nulla sunt externa signa charitatis, vel fidei, quæ non possint fide fieri sine vera interna fide, sive sint opera externa divini cultus, sive obedientia ad Prælatos Ecclesiae, sive actus regiminis ex parte ipsorum Prælatorum, sive sint opera confessionis, et professionis fidei, denique vel ipsa etiam opera miraculorum; nam hæc etiam adulterari possunt, et ita exterius fingi, ut non sint necessaria signa veræ fidei; ergo nullum visibile superest, quo vera forma Ecclesiae visibilis sit. Sola autem externa signa aut opera non sufficiunt ad veram Ecclesiam constituendam; nam sicut particularis persona, si interius non credit, licet exterius se fingat fidelem, verum Ecclesiae membrum non est, præsertim si characterem baptismi non habeat, ita quælibet congregatio, vel hominum multitudo, etiamsi per opera externa religionis et fidei congregetur, si internam fidem non haberet, vera Ecclesia non esset; ergo cum hæc fides semper sit invisibilis, tam per se quam per aliud, etiam Ecclesia vera invisibilis est. Quod fundamentum maxi-

me habet locum in sententia Protestantium, qui uniuscujusque fidem resolvunt in privatum spiritum, vel propriam revelationem unicuique factam, nam ille privatus spiritus sine dubio invisibilis est.

4. Atque hic discursus videtur potissime attingere et punctum controversiæ, et hæreticorum motivum. Alia vero, quæ afferri ab ipsis solent contra externum cultum, ut probent in Ecclesia tantum esse debere spiritualement, ac subinde invisibilem, neque ab omnibus hæreticis hujus temporis acceptantur, sed in hac re divisi sunt, nec ad præsentem causam quicquam referunt. Quia licet lex gratiæ principaliter sit in spiritu, non excludit opera quæ ab interna charitate procedant; et similiter licet adoratio Ecclesiæ sit in spiritu et veritate, non excludit cultum externum ab interiori procedentem, ut in propriis locis de lege gratiæ, de religione, de sacramentis et sacrificio ostensum est. Alia etiam, quæ adjungi hic solent de Ecclesia interdum propter vim persecutionis ita latente, ut videri non possit, non pertinent ad hunc locum, sed ad alium infra tractandum de Ecclesiæ universalitate. Præter dictum autem fundamentum addunt nonnulla testimonia, quibus respondere necesse est. Primo enim ex Scriptura objiciunt illud Lucæ 17: *Regnum Dei non venit cum observatione, neque dicent: Ecce hic, aut: Ecce illic; ecce enim Regnum Dei intra vos est*, nam per regnum Dei ibi Ecclesia intelligitur, quæ alibi dicitur *Domus spiritualis*, 1 Petri 2, et *Civitas Dei viventis*, ad Hebr. 12, ubi distingui videtur in hac proprietate Ecclesia Christi a visibili synagoga. Secundo, afferunt verba Symboli: *Credo unam Sanctam Ecclesiam*, nam si esset visibilis, non crederetur; si ergo fide credenda est Ecclesia, videri non potest. Addunt denique locum Augustini, 20 de Civit., c. 8, ubi Ecclesiam dividit in prædestinatam et non prædestinatam.

5. Nihilominus dicendum est, veram Ecclesiam, quam Christus super petram fundavit, et cui promisit portas inferi non prævalitur adversus illam, visibilem esse, et consequenter futilem esse adversariorum evasionem; quia si hæc Ecclesia visibilis est, et deficere non potest a vera fide, et ipsi ab ea defecerunt, ut est per se evidens, et ipsi non negant, manifestum est non veram fidem, sed hæresim habere. Propositum autem fundamentum, quod fidei dogma esse credimus, prius simpliciter probandum est ex Scriptura et

Patribus. Deinde res ipsa (id est, in quo consistat hæc visibilitas Ecclesiæ) ita explicanda est, ut, ablata verborum ambiguitate et tergiversatione, ex fidei principiis possit ratione convinci.

6. *Ecclesia visibilis ex Scriptura.* — *Primo ex Isaia, c. 2.* — *Duplex expositio.* — Primo ergo Ecclesiam esse visibilem probatur ex illo Isaia 2: *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent: Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob.* Quo in loco multi ex Patribus per montem Domini Christum intelligunt, qui Danielis 2 dicitur, *Lapis excisus sine manibus, qui crevit in montem magnum*, ut patet ex Augustino, tract. 1, in 1 epist. Joan., et Orat. contra Judæos, c. 7 et 8; et ex D. Hieronymo, Isai. 2, Micheæ 4, et Daniel. 2; et Tertulliano, lib. contra Judæos, cap. 3. Alii vero per montem Ecclesiam intelligere videntur, ut August., lib. 4 contr. Crescon., c. 58; et Chrysostom., Isai. 2; et Cyrill., lib. 1 in Isai., cap. 2. Verumtamen in re non dissentiant: nam de Christo et de Ecclesia tanquam de corpore et capite ibi sermo est, et juxta regulam Augustini, quod de corpore dicitur, de capite etiam intelligi potest, et e converso. Unde in alio loco Daniel. 2, de lapide abscisso, qui factus est mons magnus, dicitur: *Et implevit universam terram*, scilicet Christus per Ecclesiam suam. Cum autem in loco Isaia, mons et domus Domini distincte ponantur, recte per montem, Christum, et per domum, Ecclesiam intelligimus. Unde futurus dicitur *preparatus mons domus Domini*, id est, Ecclesiæ, cum suo capite Christo. Prædicatur ergo ibi, sicut Christus visibilis venit in mundum, et per suam prædicationem, signa et miracula omnibus notus et illustris factus est, ita Ecclesiam Christi futuram fuisse visibilem, et ita notam in mundo, ut ab omnibus cognosci posset. Quod satis declarant sequentia verba, quæ sunt gentium omnium dicentium: *Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob.* Non enim invitantur homines ut veniant, nisi ad domum, quæ nota et visibilis eis esse potest.

7. Atque ita copiosius quam cæteri explicavit Chrysostomus, dicens: *Res hæc dilucida adeo est, ut nulla deinceps egeat per sermonem interpretatione; ipsa rerum nativa indoles ad eum modum vocem edit, tula quavis clarius*

resonantem, exhibens omnibus spectandum decus, ac splendorem Ecclesiæ, non enim iste sol tanto nitore splendescit, non item lux ex ipso emicans illustre adeo jubar effundit, ut res gestæ ab Ecclesia. Etenim domus Dei super montes altissimos collocata est. Et infra: *Ecclesiæ potestas ipsos pertingit caelos, et tanquam domus supra verticem montium posita omnibus se exhibet conspicuam, usque adeo ipsa multo etiam amplius omnibus inclaruit.* Similem protulit sententiam Augustinus, lib. 3 contra epist. Parmeniani, ubi dicit, justos esse, *per universam civitatem, quæ abscondi non potest* (inquit), *quia supra montem constituta est. Montem illum dico Danielis, in quo lapis ille præcisus sine manibus crevit, et implevit universam terram:* et d. tract. 1, in 1 epist. Joan., circa finem: *Nonne* (inquit) *lapis iste, qui præcisus est a monte sine manibus, Christus est de regno Judæorum sine opere maritali?* et post pauca: *Numquid digito ostendimus istum montem?* Et infra: *Numquid sic ostendimus Ecclesiam fratris mei? Nonne aperta est? Nonne manifesta?* Et paucis interjectis: *Et cum eis dicitur, utique hæreticis: Ascendite, Non est mons, dicunt, et facilius illuc faciem impingunt, quam illic habitaculum querunt.* Et inferius proposito loco Isaia, interrogat: *Quid tam manifestum, quam mons?* Et statim objicit: *Sed sunt et montes ignoti, ut Olympus, etc.* Respondet: *In partibus sunt isti montes, ille autem mons non sic, quia implevit universam terram, quis errat in hoc monte?* Et infra de hæreticis ait: *Montem non vident, nolo mireris, quia in tenebris ambulat, et oculos non habent, quia tenebræ excæcaverunt eos.*

8. *Secundo ex Mat.* — Et in eodem sensu interpretantur multi Patres verba Christi, Matth. 5: *Vos estis lux mundi, non potest civitas abscondi supra montem posita.* Hanc enim civitatem esse Ecclesiam docuit Augustinus, dicto tractat. primo, dicens: *Ecce civitas, de qua dictum est: Hæc est civitas supra montem posita.* Idem, d. libro tertio contra Parmen., cap. 5, et lib. 2 contra litteras Petilianas, cap. 32, post illud Psalm. 18: *In omnem terram exivit sonus eorum.* Infra: Hinc fit, ut *Ecclesia vera neminem lateat, unde est illud quod Evangelista dicit: Non potest civitas abscondi supra montem constituta*¹, *ideoque in eodem Psalmo connectitur: In sole posuit tabernaculum suum*, quod ipsemet super

eundem Psalmum exposuit, id est, *in manifestatione, Ecclesiam suam, non quæ lateat.* Et infra: *Quid tu, hæretice, fugis in tenebras?* Et multa similia habet libro de Unitat. Ecclesiæ, et lib. 13 contra Faustum, c. 13, ubi pro signo certo Ecclesiæ Christi ponit, quod omnibus eminent, et apparet, quia est *sedes gloriæ ejus*, Jerem. 17, et *templum Dei sanctum*, 1 ad Corinth. 3; et postea subjungit locum Matthæi. Idem lib. 6, cap. 17, et lib. 2 contra Cresconium Grammaticum, cap. 36, ubi habet verba notanda: *Extat Ecclesia cuncta clara, atque conspicua, quippe civitas, quæ abscondi non potest supra montem constituta, per quam dominatur Christus a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ.*

9. Eodem modo exposuit illum locum Hieronymus, lib. 6, in c. 30 Jeremiæ, ubi etiam verba illa Jeremiæ ad Ecclesiam accommodat: *Ædificabitur civitas in excelso suo, et templum juxta ordinem suum fundabitur. Plenius* (inquit Hieronymus) *atque perfectius in Domino Salvatore atque Apostolis hoc completum est, quando ædificata est civitas in excelso suo, de qua scriptum est: Non potest civitas abscondi, quæ in monte sita est, et templum juxta ordinem suum, caeremoniasque fundatum, ut quidquid in priori populo fiebat carnaliter completeretur.* Et Amos 1, verba illa: *Dominus de Sion rugiet, de specula Ecclesiæ exponit, quia super montem sita* (inquit Matth. 5) *latere non potest, de qua cum Dominus dederit per vetus et novum instrumentum, et per Doctores ecclesiasticos vocem suam, et quasi clara buccina insonuerit, tunc doctrina hæreticorum, et circumcisionis siccabitur, etc.; et elegantissime Chrysostomus, homil. 10 in Matth., in Imperfecto, interrogans: Quæ est hæc civitas? et respondens: Ecclesia est Sanctorum, de qua dicit Propheta. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei¹; cives autem ejus sunt omnes fideles, de quibus dicit Apostolus: Vos estis cives Sanctorum, et domestici Dei², etc.* Et infra: *Hæc ergo civitas posita est super montem, id est, Christum, etc.* Et deinde connectens alia verba: *Nec qui accendant lucernam, etc., inquit: Per alteram comparisonem vult ostendere, quare Sanctos suos ipse Christus manifestat, et non vult esse absconditos.* Et infra interrogat: *Quod est candelabrum?* Et respondet: *Ecclesia, quæ*

¹ Matth. 5.

¹ Psalm. 86.

² Ephes. 2.

bajulat verbum vitæ. Et adducit illud Pauli ad Philippens. 2: *Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes.* Denique in eandem sententiam recte ibi dixit Rupertus¹: *Quam magna, quam ampla civitas.* Et infra: *Non potest abscondi, non patitur ordo, vel ratio iudicii, seu consilii divini, ut abscondatur, et incognita sit, quæ ad hoc ædificata est, et ad hoc mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium, ut omnes, qui inter adversarios periclitantur, qui inter Judæos, paganos atque hæreticos pro fide agnoscantur, recurrere sciant ad civitatem hanc, et in ea communiri, etc.*

10. Prima proprietas ex Matt. 16.—*Secunda proprietas ex Actor. 20.*—Unde possumus tertio ratione sumpta ex proprietatibus, quas Scriptura et Patres Ecclesiæ tribuunt, eandem veritatem comprobare. Prima conditio Ecclesiæ Christi est, quod super Petrum est fundata, Matth. 16, a quo fundamento dimoveri non potest, ut supra ostensum est, et latius libro tertio dicturi sumus; hoc autem fundamentum visibile est, nam ad gubernandos homines est positum; ergo et Ecclesiam ipsam visibilem esse oportet. Et ideo unum ex potissimis signis ad cognoscendam veram Ecclesiam est successio Episcoporum in pontificatu Petri, ut supra ex Augustino notavimus, et ex Irenæo, lib. 3, cap. 1; et idem sumitur ex Cypriano, epist. 76 ad Magnum. Si autem Ecclesia vera esset invisibilis, non indigeret capite visibili, neque in eo posset fundari. Secunda proprietas huic affinis est, quod Christus talem condidit Ecclesiam, ut per homines regi posset, juxta illud Actorum 20: *Attendite vobis, et universo gregi, in quos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.* Ubi sine dubio est sermo de vera Ecclesia a Christo fundata, illam enim solam suos sanguine acquisivit, illique de convenienti regimine providit, quod hominibus et Episcopis commisit; ergo necesse est talem Ecclesiam esse visibilem, quam ejus rectores intueri et cognoscere possint.

11. Tertia conditio est, Ecclesiam posse videre sensibiles actiones, et audire humanam vocem, juxta verbum Christi, Matth. 18: *Dic Ecclesiæ;* quomodo enim aliquis loquetur Ecclesiæ, quam videre non potest, aut quomodo Ecclesia audiet verbum hominis, si ipsa

¹ Lib. 4 de Gloria et honore Filii hominis, in Matth.

visibilis non est? Et ideo etiam ait Paulus, 1 ad Cor. 10: *Sine offensione estote Judæis, et gentibus, et Ecclesiæ Dei;* possumus ergo videre Ecclesiam, et cavere ne illam offendamus, juxta illud Pauli, 1 ad Timot. 3: *Ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi;* quomodo enim poterat Timotheus hoc scire, si veram Ecclesiam nesciret? Et infinitæ sunt locutiones similes, quæ supponunt certam, ac definitam scientiam Ecclesiæ visibilis, ut est illud 1 ad Cor. 15: *Persecutus sum Ecclesiam Dei;* et illud Actor. 5: *Factus est timor magnus in universa Ecclesia.* Et similia videri possunt c. 8, 9, 11, et fere per totum illum librum; et interdum est sermo de tota Ecclesia, interdum de parte ejus, seu particulari Ecclesia visibili: verumtamen eadem est ratio partium, et totius; nam si partes visibiles sunt, multo magis totum corpus, ex eis constans, erit visibile.

12. *Responsio pro sententia hæreticorum, et refellitur.*—Fortasse tamen hæretici, his testimoniis convicti, confitebuntur Ecclesiam primitivam, quæ fuit tempore Apostolorum, vel paulo post illud, fuisse visibilem, postea vero discursu temporum illam visibilem Ecclesiam defecisse, et invisibilem factam esse. Ex qua responsione libenter priorem partem accipimus. Et ex illa imprimis contra hæreticos convincimus, veram Ecclesiam posse esse visibilem, quandoquidem aliquando talis fuit. Ex quo etiam obiter ostenditur, rationes hæreticorum ad probandum Ecclesiam esse invisibilem, fuit esse; nam si quid valeret, repugnantiam aliquam ostenderent in Ecclesiæ visibilitate, cum tamen factum ipsum probet nullam esse. Deinde, sicut nos ex Scripturis ostendimus Ecclesiam in sua origine, ut sic dicam, fuisse visibilem, ita oportet ut ipsi ex Scripturis ostendant dari Ecclesiam invisibilem, vel in eis prædictum esse, aliquando talem futuram fuisse Ecclesiam. Simili argumento urget Donatistas Augustinus, lib. de Unit. Eccles., c. 17, dicens: *Legant nobis hoc de Scripturis sanctis, et credimus; hoc, inquam, nobis ex canone divinarum librorum legant, tot civitates, quæ usque ad hodiernum diem baptismum, per Apostolos sibi consignatum, tenuerunt, periisse a fide.* Quod argumentum prosequitur c. 18, supponens in principio, Ecclesiam in Scripturis sanctis manifeste cognosci, et postea cap. 19 iterum instat: *Omissis ergo morarum tendiculis, ostendat Ecclesiam vel in sola Africa perditis tot*

gentibus retinendam, vel ex Africa in omnibus gentibus reparandam atque adimplendam, et sic ostendat, ut non dicat: *Verum est, quia hoc ego dico,* etc. Late enim enumerat omnia quæ hæretici confingere solent, et adjungit: *Removeantur ista vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum,* et postea concludit: *Sed utrum ipsi Ecclesiam teneant, non nisi divinarum Scripturarum canonicis libris ostendant.* Hoc proinde argumentum eo fortius est contra hæreticos hujus temporis, quo ipsi prædicant, nihil esse credendum, nisi quod in Scripturis legitur. Cum igitur ex Scripturis habeamus Ecclesiam visibilem, et mutatio ejus in invisibilem non legatur, neque vestigium ejus in Scriptura inveniri possit, profecto neque consequenter, neque cum fundamento loquuntur Protestantes.

13. *Visibilitas Ecclesiæ perpetuo duratura.*—Ulterius vero ex eisdem Scripturis et Patribus probamus, falsam esse posteriorem partem illius responsionis; nam locutiones Scripturæ, quæ convincunt Ecclesiam fuisse visibilem tempore Apostolorum, idem probant de vera et apostolica Ecclesia quocumque tempore. Primo, quia promissio non deficiendi facta est Ecclesiæ visibili, prout illam Christus super petram fundavit, ut patet ex illis verbis: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam:* nam particula *eam*, eandem visibilem Ecclesiam refert. Item ex Paulo, 1 ad Tim. 3, ubi cum dixisset: *Ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi,* subjungit, *quæ est columna et firmamentum veritatis;* ostendimus autem priora verba intelligi de Ecclesia visibili, in qua quis conversatur; sed particula *quæ* eandem Ecclesiam refert; ergo illa eadem visibilis Ecclesia est columna, et firmamentum veritatis, ac subinde perpetua, quia, ut supra ostendi, hæc proprietas nunquam potest a vera Ecclesia separari. Adde nec posse illi convenire, si invisibilis aliquando fiat; est enim columna et firmamentum veritatis, semper et sine defectu veritatem docendo, et errores corrigendo; hoc autem cum auctoritate et efficacia facere non posset, si esset invisibilis; semper enim dubitari posset an sit vera Ecclesia quæ loquitur. Deinde multæ ex adductis locutionibus Scripturæ pro quocumque tempore prolatae sunt; ergo de omni tempore probant veram Ecclesiam esse visibilem. Assumptum patet, nam Christus,

quando monuit: *Dic Ecclesiæ, si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, et publicanus,* non homines tantum qui se audiebant, nec solam Ecclesiam primitivam, sed totam Ecclesiam suam, ut perpetuo duraturam, instruebat; ergo supponebat Ecclesiam suam semper futuram esse visibilem, quæ audiri et audire possit. Et idem argumentum sumi potest ex verbis Pauli proxime citatis; nam consilium illud convenienti modo conversandi in Ecclesia, seu operandi sine offensione ejus, ad omnia tempora extenditur, et omni tempore servandum est: ergo semper Ecclesia talis est, ut videri possit.

14. *Confirmatur primo ex munere docendi.*—Præterea est alia insignis proprietas veræ Ecclesiæ, quæ hanc visibilitatem perpetuo requirit, nimirum, quod extra illam non potest salus conservari aut inveniri, ut est certa veritas fidei, quam tradunt Cyprian., epist. 74, ubi habet illam sententiam: *Non potest quis habere Deum Patrem, qui non habet Ecclesiam matrem;* quam repetit lib. de Unit. Eccles., non longe a princ., ubi inter alia Ecclesiam comparat arcæ Noe, dicens: *Si potuit evadere quisquam qui extra arcam Noe fuit, et qui contra Ecclesiam foris fuerit, evadet.* Et loquitur aperte de Ecclesia fundata in cathedra Petri. Eandemque doctrinam tradit multis aliis in locis. Item Augustinus, in lib. de Unitat. Ecclesiæ, c. 2 et 19, idem docet, et confirmat, quia *ad salutem, ac vitam æternam nemo pervenit, nisi qui habet caput Christum: habere autem caput Christum nemo poterit, nisi qui in ejus corpore fuerit, quod est Ecclesia.* Quamobrem ex hac proprietate recte colligitur, Ecclesiam veram omni tempore debere esse visibilem, quia omni tempore est corpus Christi, cui uniri debent omnes, qui per Christum salutem consequi voluerint; et est civitas refugii, ad quam recurrere oportet, qui ab hostibus se tueri et defendi desideraverint. Esset autem contra rectum ordinem, ut jam ex Ruperto retulimus, Ecclesiam, ad hunc finem institutam, in occulto et in tenebris collocare; ergo cum ad eundem finem perpetuo conservetur, perpetuo etiam debet esse conspicua, clara et visibilis. Et ideo apposite admodum dicit Irenæus, lib. 1 contra Hæreses, c. 2: *Hanc fidem Ecclesia in universum mundum disseminata diligenter custodit, quasi unam domum inhabitans, et similiter credit iis, quasi unam animam habens, et unum cor, et consonanter prædicat, docet, et tradit, quasi unum possidens os.* Et infra subjungit: *Sicut*

sol, creatura Dei, in universo mundo unus et idem est, sic et lumen prædicatio veritatis ubique luget, et illuminat omnes, qui volunt ad cognitionem veritatis venire. Quam comparationem imitatus etiam est Cyprian., lib. de Unit. Eccles., dicens: *Ecclesia una est, quæ in multitudinem latius incremento fecunditatis extenditur; quomodo solis multi radii, sed lumen unum, divelle radium solis a corpore. divisionem lucis unitas non capit.* Quem locum citat August., lib. 1 contra Crescon., c. 36, dicens: *Hanc (scilicet Ecclesiæ civitatem) B. Cyprianus ita commendat, ut eam dicat Domini luce perfusam, radios suos per orbem terrarum porrigere, etc.* Et sic etiam Origen., tractat. 3 in Matth.: *Ecclesia plena est fulgore ab Oriente, usque ad Occidentem, et plena est lumine vero, quæ est columna et firmamentum veritatis.* Et significant Augustinus et alii, qui, ut supra vidimus, ad illam accommodant illud Psalm.: *In sole posuit tabernaculum suum, et illud Jeremiæ: Ipsa est sedes gloriæ, quæ exaltata est, et omnibus apparet.* Et propterea etiam ab aliis Patribus comparatur candelabro continenti lucernam, ut luceat (ait Chrysostomus), id est, *appareat, et illuminet, qui sunt vel in domo Ecclesiæ, vel in domo omnium mundorum.* Denique propter hanc causam dixit idem Chrysostomus, hom. 4, in cap. 6 Isai., *facilius esse solem extingui, quam Ecclesiam obscurari.*

15. *Confirmatur secundo ex visibili successione Pontificum.* — Alio item modo refutare possumus prædictam evasionem hæreticorum, et veritatem catholicam confirmare, sumpto eodem principio ab adversariis concesso, quod Ecclesia Christi in sua origine visibilis et notissima fuit, ut ex Scriptura satis probatum est, et præsertim verba Christi, Actaque Apostolorum ostendunt. Nam hæc Ecclesia ita propagata et conservata est, sicut fuit fundata; ergo sicut in principio visibilis fuit, ita perpetuo conservatur. Et minor quidem propositio quoad propagationem ex eisdem Actibus constat. Prius enim in Jerusalem radices agens, postea per Judæam aucta, deinde ad Samariam extensa, ac tandem per omnes gentes et universum orbem propagata, in omnibus semper locis visibilis fuit. Et ita particulares Ecclesiæ, tanquam notæ et manifestæ, tam in dicta sacra historia, quam in epistolis apostolicis, et in lib. Apocalypsis, proponuntur et nominantur. Quod vero spectat ad conservationem seu durationem, constat etiam sensibili, ut ita di-

cam, modo, Ecclesiam perseverasse per continuam visibilemque successionem Pontificum, Episcoporum, Doctorum et aliorum fidelium, et Ecclesiæ membrorum: et inde etiam colligi potest, eodem modo esse perseveraturam quamdiu mundus duraverit, quia eadem est eujusemque temporis ratio.

16. In quo discursu solum superest probandum, durationem Ecclesiæ semper fuisse in statu visibili ratione successionis: id autem probari potest imprimis ex doctrina Patrum; Tertullianus enim, de Præscript., cap. 20, sic describit continuatam durationem Ecclesiæ: *Apostoli primo per Judæam contestata fide in Jesum Christum et Ecclesiis institutis, dehinc in orbem profecti, eandem doctrinam ejusdem fidei apud nationes prædicarunt, et Ecclesias condiderunt, a quibus traducem fidei, et semina doctrinæ aliæ Ecclesiæ mutuata sunt, et quotidie mutantur, ut Ecclesiæ fiant, ac per hoc, et ipsæ Apostolicæ deputantur, ut soboles Apostolicarum Ecclesiarum, omne genus ad originem suam censeatur necesse est.* Et ita concludit ex omnibus Ecclesiis coalescere unam. Quod verum est de Ecclesia, non solum prout est simul in aliquo tempore, sed etiam, ut successive permanet per communicationem, et unionem præsentis cum præterita, et legitimam successionem, quam magis explicat cap. 32, dicens, *Ecclesias, quæ se profitentur Apostolicas, oportere ut ostendant ordinem Episcoporum suorum, deducendo illum usque ad Apostolos.*

17. *Ecclesia semper ratione successionis visibilis perseverat.* — Eandem doctrinam late tradit Cyprian., libr. de Unitat. Ecclesiæ, et epist. 76, ubi inter alia ait: *Nec Episcopus computari potest, qui, evangelica et apostolica traditione contempta, nemini succedens, a se ipso ortus est; et ita ut Ecclesiæ notam ponit Pontificum successionem.* Et epist. 69 dicit, *Episcopum esse in Ecclesia, et Ecclesiam in Episcopo, et si quis cum Episcopo non sit, in Ecclesia non esse, et frustra sibi blandiri eos, qui pacem cum sacerdotibus non habentes, obrepunt, et latenter apud quosdam communicare se credunt, quando Ecclesia, quæ Catholica una est, scissa non sit, neque divisa, sed sit utique connexa, et coherentium sibi invicem sacerdotum glutino copulata.* Eodem modo hanc Ecclesiæ continuam unitatem declarat Irenæ., lib. 3 Contra hæres., cap. 2 et 3; et Augustinus idem sentit contra Epistolam Fundamenti, et aliis locis citatis; et Vincentius Lyrinensis, et reliqui supra allegati.

Quorum communis sensus est, Ecclesiam perseverasse per continuam successionem in eodem hierarchico ordine, in quo condita fuit, ac subinde in eodem statu visibili, in quo nota et manifesta sit; quoniam alias non posset de continua successione et traditione constare.

18. *Confirmatur ultimo ex Paul., ad Ephes. 4.* — Potestque merito hic discursus fundari in Paulo, ad Ephes. 4, dicente: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam Prophetas, alios Evangelistas, alios autem Pastores et Doctores, ad consummationem Sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Nam ex his verbis constat hanc Ecclesiam, quæ per modum unius corporis ex variis membris coalescit, et per mutuam operam, et influxum eorum inter se conservatur (ut idem Apostolus, 1 ad Corinth. 12, docuit), eandem formam habituram, donec occurramus omnes in virum perfectum; ac subinde Doctores et Pastores per continuam successionem in ea duraturos, et sensibili modo recturos, et docturos illam; quod intelligi nullo modo potest, nisi vera Ecclesia semper visibilis, et humano modo (ut ita explicem) tractabilis perseveret; non enim potest caput esse visibile, et corpus invisibile, ut recte dixit Augustinus, ep. 48, ad Vincent., circa medium.

CAPUT VIII.

OCCURRITUR ADVERSARIORUM OBJECTIONIBUS, ET QUO SENSU ECCLESIA VISIBILIS SIT EXPONITUR.

1. *Ultima pro hæreticorum sententia evasio, Ecclesiam esse credibilem intellectui, non tamen notam sensui.* — His ergo modis satis, ut arbitror, demonstratum est ex principiis fidei et testimoniis Sacræ Scripturæ, veram Christi Ecclesiam debere esse cognoscibilem, seu notam. Dicere tamen posset aliquis, inde non satis concludi esse visibilem, seu sensibus externis patentem, sed ad summum esse credibilem, ut in Symbolo credenda proponitur. Atque ita esse notam intellectui, non sensui. Unde possent hæretici eludere omnia quæ adduximus, dicendo suam Ecclesiam, quam invisibilem vocant, habentibus veram fidem satis esse notam. Et præcipue Protestantes Anglicani (apud quos dicitur durare quædam

forma hierarchiæ ecclesiasticæ, et episcopatus umbra et ministerii) dicere possunt, in se perseverare Ecclesiam in ea forma externa et sensibili, quam habuit temporibus Apostolorum, et nihilominus non posse sensu discerni illam esse veram Ecclesiam, magis quam Romanam, neque e contrario, ideoque appellare illam invisibilem, non tamen ignotam, quia per fidem suam satis illam cognitam habent.

2. *Vera Ecclesia quomodo fide credenda.* — Hæc est ultima objectio, et evasio quam ex parte hæreticorum cogitare potui, et non censui omittendam, quia per illius solutionem tolletur omnis Protestantium tergiversatio, et efficacia testimoniorum et rationum, quæ adduximus, magis intelligetur, et reliquæ etiam objectiones in principio positæ facilius expediuntur. Ut ergo rem aggrediamur, accipimus primo id quod in hac objectionem concedi videtur, Ecclesiam veram esse notam seu cognoscibilem saltem per fidem, ut omnia, quæ hactenus adduximus, testantur satis. Et in hoc puncto addimus duo. Unum est, hoc intelligendum esse, non de Ecclesia confuse concepta, seu in universali abstrahendo at hac vel illa congregatione hominum existentium in mundo, quæ possit illud nomen sibi attribuere, sed intelligendum esse de Ecclesia definite, et in particulari sumpta, ut est in talium hominum fidem Christi profitentium congregatione. Aliud est, hanc Ecclesiam in particulari esse credendam, non quacumque fide probabili aut humana, sed fide divina certissima et infallibili.

3. *Probatur quoad primam partem.* — Utrumque horum potest probari ex Symbolo Apostolorum, in quo profiteamur nos credere Sanctam Ecclesiam Catholicam. Nam hoc intelligendum est de certa et singulari Ecclesia. Cum enim vera Ecclesia Catholica tantum sit una, individua, et particularis, illa locutio, quæ indefinita videtur, æquivalet singulari. Sicut qui dicit se videre solem, statim intelligitur loqui de illo sole singulari, qui solus in mundo est. Atque ita exponit Augustinus, de Fide et Symbolo, cap. 10, et Ruffinus, in expositione Symboli, et omnes. Nam ex vi illius fidei tenemur credere illam esse veram Ecclesiam, in qua sumus, et cuius fidem profiteamur, et consequenter tenemur credere, conventicula hæreticorum non esse veram Ecclesiam, sed Synagogam Sathanæ, Apocalyp. secundo, vel, ut Ruffinus ait, Ecclesiam malignantium; ergo ut per illam